

Pet pisem Slavka Gruma

V zapuščini Frana Albrehta se je ohranilo med drugimi dragocenimi pričevanji tudi pet pisem Slavka Gruma; bila so napisana v tistem desetletju, ko je bil Albreht urednik Ljubljanskega zvona, Grum pa je pisal poleg črtic že tudi prve dramske zasnove in si prizadeval, da bi našel tem, predvsem pa malo kasneje »Dogodku v mestu Gogi« založnika in gledališki oder.

Razen prvega so bila vsa ta pisma odposlana iz Zagorja, kjer je pisatelj opravljal zdravniško službo in vsa razen prvega med letom 1929 in 1931, torej med nastankom in krstno predstavo »Goge«. Ta pisma dopolnjujejo in osvetljujejo nekatera že znana dejstva, zbrana v komentarju h knjižni izdaji Grumove proze in dram (Lj. 1957, str. 446), pa tudi nekatere podatke, ki smo jih že objavili v zvezi z gradivom Otona Župančiča (Dokumenti 1, str. 9) in s korespondenco mariborskega upravnika Radovana Brenčiča (Sodobnost 1966, str. 1125).

Iz bolj zgodnjega obdobja je edinole prvo pismo, ki ga je poslal Grum še pred opravljenjo diplomo z Dunaja, 28. oktobra 1924. To se nanaša očitno na dramo »Trudni zastori«, o kateri nam navedeni viri povedo, da je bila napisana v juniju 1924 in jo je pisatelj 4. septembra istega leta ponudil ljubljanskemu gledališču, hkrati pa, kot kaže naše pismo, uredniku Zvona. Igrali je niso, tako kakor tudi nekaj let prej niso uprizorili igre »Pierrot in Pierrette«, pa tudi Ljubljanski zvon je ni natisnil, čeprav je Albreht v tistem času že objavil prve Grumove črtice (Solza, 1922; Maj v vazi, 1923). Zanimiv je v tem pismu predvsem pisateljev skromni odnos do lastnega dela, hkrati pa tudi kritično presojanje tega, s čemer se je srečal v večjem evropskem središču.

Dunaj, 28. okt. 24.

Dragi gospod Albrecht,

ker že gotovo mislite na novi letnik »Zvona«, mi dovolite, da Vas spomnim svoje drame. Zdi se mi, da Vam ni napravila posebnega vtisa, ker bi mi sicer najbrže že kaj pisali.

Povedal bi Vam rad, da zelo potrebujem poguma in vere vase. To vero mi morete dati Vi, če spregledate gotove nedostatke mojega dela in ga ne odklonite.

Dobro se zavedam, da imam še prepatetično gesto in preliterarno besedo, vendar sem mnenja, da umetniški nivo mojega dela nadkriljuje veliko število novitet, ki sem jih videl zadnje čase na dunajskih odrih. V skrajno rezerviranem Burgteatru



igrajo na primer delo nekega 22-letnega Fischerja, katerega avtor bi hotel biti kvečjemu za svojih gimnazijskih let. Na visokem nivoju stoji samo Reinhardt s svojim gledališčem, ki pa je tako previden, da igra same predpotopne stvari. S tem Vam hočem povedati, da vlada v inozemstvu ravno taka sterilnost kot pri nas in da jim je vsaka sveža moč dobrodošla, ki količkaj obeta.

Prosim Vas, da ste mi dobri in mi kmalu odgovorite.

Vas vljudno pozdravljam
Grum

Slavko Grum, abs. med.
Wien XVII, Hauptstr. 39/21

Drama »Trudni zastori«, o kateri govori to pismo, ni našla milosti ne v gledališču ne pri uredniku Ljubljanskega zvona, čeprav je ta še naprej objavljajal Grumovo prozo (1925: Izgubljeni sin, Mansarda; 1926: Spomladi, Aloisius Ignatius Singbein) in natisnil v letniku 1927 tudi njegov dramski prizor v enem dejanju »Upornik«, pozneje pa tudi »Gogo«, ki je našla mesto v Albrehtovi reviji veliko prej kakor na gledališkem odru. »Trudni zastori« pa so bili prvič objavljeni šele v knjigi Grumove proze in dram 1957. leta in uprizorjeni šele na javni predstavi Akademije za igralsko umetnost 14. junija 1963.

V zvezi z dramo »Dogodek v mestu Gogi« se je obrnil Grum na urednika Ljubljanskega zvona konec leta 1929, ko mu jo je odklonila — kljub temu, da je dobila spomladi nagrado na književno-glasbenem konkurzu ministrstva prosvete v Beogradu — založba Slovenska matica. Vzroki za odklonitev knjižnega natisa so bili globlji kot je domneval avtor, saj je šlo za pomislek, da je to »satira na malomeščana in ima kot taka programatičen pomen«, kot razodevajo ohranjeni sejni zapisniki (knjižna izdaja 1957, str. 448). V komentarju navedene izdaje je treba popraviti le podatek, da je urednik avtorja »poprosil« za rokopis; res pa je pisateljevo ponudbo sprejel, zapisal na pismo s svinčnikom opombo »Igra je zelo zanimiva, tudi umetniške cene« in jo neposredno zatem poslal v tisk. Drugo in tretje ohranjeno pismo govorita o tem, kako je prišlo do prve objave »Goge«.

Spoštovani gospod Albrecht,

kakor Vam bo morebiti znano, sem napisal dramo, za katero mi je letos v marcu ministrstvo prosvete, skupno z Velmar Jankovičevo »Brez ljubezni«, priznalo državno nagrado. Za dramo se je takoj zanimalo več založništev, in ker so bili pri Slovenski matici najboljši pogoji, sem delo oddal tej založbi. Kot običajno so dali stvar v presojo dvema referentoma, od katerih eden je delo označil kot visoko kvalitativno, umetniško in originalno, drugi pa je založbo — baje iz zunanjih vzrokov — odsvetoval. Kakor že temu bilo, delo mi je bilo pred kratkim vrnjeno. Mislil sem sedaj na lastno založbo, toda tiskarne so mi stavile take cene, da jih zaenkrat še ne zmorem. Bilo bi pa najbrže napačno, če bi dalje časa čakal s tiskom, ker sedaj je še občinstvu v spominu, da je bilo delo nagrajeno in bi tako lažje našlo čitateljev kot pa pozneje, če to zapade pozabi. Tako sem se sedaj odločil, da dramo ponudim Vam za bodoči letnik Zvona. Delo bi Vam že enostavno poslal v prečitanje, toda vseeno vprašam preje, da ne bi bilo morebiti brezplodnega pošiljanja. Vprašam Vas tako, gospod Albrecht, če Vam smem delo predložiti, če nimate za bližnjo bodočnost že morebiti izbranega kaj drugega, in sploh, če bi imeli veselje do stvari, v primeru, da bi Vam bila všeč.

Prosim za kratek odgovor.

*Z udanimi pozdravi
Grum*

Zagorje, 27. nov. 29.

*Dr. Slavo Grum
Zagorje ob Savi*

Spoštovani gospod Albrecht,

lepa hvala za Vašo naklonjenost. Rokopis drame Vam odpošljem takoj s prihodnjo pošto, in sicer takega kot je bil do sedaj, korigiranega le nekoliko jezikovno in sproščenega nekaterega balasta. To radi tega, da boste imeli rokopis v roki in pa da mi eventualno lahko svetujete, kaj naj še popravim. Med tem bom pa pohitel

Ljubljana, 28 okt. 29

Draži gospod Albrecht,

Ker je gotovo mislite na novi letnik „Zvonca“, mi dovolite, da Vas opomnim svoje duane. Zdi se mi, da vam ni napačna posebna odpora, ker bi mi sicer naj laže je kaj pisati.

Povedal bi vam rad, da zelo potrebujem papirna in vose vane. To vose mi morete dati vi, če sprejmete gotovo mednarodno mojega dela in ga ne odklonite.

Dobro se zavedam, da imam še prepatekne puste in prelitenane besede, vendar sem prepričan, da te metniški nivo mojega dela nasllednje je veliko štensko novitete, ki sem jih videl zadnje čase na drugi strani sveta. V obseju ne ojer =

ter izvršil izdatnejšo korekturo, delo na čisto pretipkal, poslal potem v nekaj dneh najprvo prvi akt, nato drugega. Tako boste lahko gotovo začeli s priobčevanjem že v prvi številki novega letnika, kar bi tudi mene zelo veselilo.

Dovolil si Vam bom poslati tudi nekaj krajših stvari v željenem žanru tako predvsem v kakem mesecu neko krajšo povest: »Preteče ploskve«.

Zahvaljujem se Vam še enkrat

ter Vas pozdravljam
Grum

Zagorje ob Savi, 6. dec. 29.

Najzanimivejše je četrto pismo, odposlano konec decembra 1929, hkrati z besedilom drame, za katero je pokazal Albreht v svojem odgovoru na pisateljovo ponudbo očitno veliko zanimanja in pripravljenost, da jo objavi. Želji, da bi objavil dvo-dejanko v dveh zaporednih zvezkih Zvona, urednik zaradi obsežnosti besedila ni mogel ustreči in tako je izhajala drama v prvih štirih zaporednih zvezkih letnika 1930, v vsakem po pol dejanja. Najzanimivejše pa je to pismo iz dveh razlogov: najprej zaradi Grumovih opomb o jeziku, ki razodevajo na eni strani njegovo kritičnost, na drugi strani pa zagovor nekaterih stilnih posebnosti, ki jih je želel ohraniti, pa še zaradi dokazovanja, da je hote dvignil svoje delo nad domače značilnosti, da ga je »raznarodil«. Četudi zbuja te Grumove trditve rahel dvom v popolno iskrenost pisateljevih izjav, je vendarle res, da je prav zaradi takih lastnosti njegova »Goga« poleg Cankarjevega »Pohujšanja« tista slovenska drama, ki bi se najlaže uveljavila na tujih odrih.

Dragi gospod Albrecht,

z isto pošto sem Vam poslal prvi akt svoje igre v taki dokončni redakciji, kot bi želel, da jo natisnete v Zvonu. Vsebinsko drame v tem prvem aktu ne bi rad popravljaj, drugi akt pa si baš še pridržujem vsled namena, da tudi vsebinsko še nekaj predelam in pa, če mi boste kaj svetovali Vi. Pošljem ga Vam potem pravočasno za februar, ker mislim, da bi bilo najboljše, da porazdelite snov le na dve številki — seveda, če Vam bo dovoljeval prostor — na januar in februar, ker drama sestoji iz dveh, skoro do strani enako obsežnih dejanj.

Nekaj bi si še dovolil opomniti glede jezika. Da imam slab jezik in ne obvladam slovnice, se dobro zavedam, vsled česar Vam bom za vsak gramatikalni popravek hvaležen. Jezikovno je sicer delo tudi že popravil gospod dr. Debevec. So pa nekatere stilne posebnosti, za katere bi prosil, če mi jih pustite. Da se trudim vstvariti si lastni slog, ste gotovo že opazili v mojih povesticah in to so mi vsi moji dosedanji kritiki zelo šteli v dobro. Človek se trudi za svojstven izraz in tako boste katerikrat našli besedo in stavek, ki Vam bo na prvi pogled nevšečen in morebiti celo slovnično napačen. Je pa to v vsakem primeru le rezultat truda, dati besedi večjo plastiko ali pa jo vsebinsko poglobiti. Tako bi Vas npr. prosil, da mi pustite: »Tekom časa se človeku n a ž i v i mnogo huđe ga . . .«. S tem izrazom hočem dati človeku bolj pasivno

juna z imenom Kastelic ali Štikelj. So
 moja imena nekolicke židovske in govorijo
 skoro nemško, trdijo to zapuščeno svetovno, ki
 se govori v njen dom, — tako ni kraj
 ali hokronij, čen se neko imenovanje,
 kate malo istinito, najol razpodelo svetovno
 bolj iz srednjega kot novega veka, ko so bile
 to naših, slovenskih mestih; v nemščini tako
 imena. Z njimi je s temi neke židovske
 tendence, ki je čisto izjema — njena karaktera
 in proti kateri se vidno boriti, in to je,
 vsa — oja dogajanje, vse — ljube je ta osebe
 nekako raznarodite, sploh jim odzgoditi vse
 zake lokalizma, — nekoli jih zelo obščevanje,
 mednarodne in — nekropne. Sploh jim pristiti
 živeti v tistih poldolih svetih, ki se potohajo
^{na} ~~po~~ vsem — ardi in kraji in iz katerih vajo
 kate — posamezni izvirki za Slovence, Kance,
 tringije. Kih — ar pravi, da se ta — o iz —
 kate — ar vseh čen se imenost.

Prosim vas za nadaljnjo naklonjenost in
 vas najljubše pozdravljam
 T. J. 25/10/1917.

Konec Grumovega pisma, ki pojasnjuje nekatere misli o drami Dogodek v mestu Gogi

eksistenco v življenju, hočem izraziti usodnost našega bivanja in kako malo moremo aktivno živeti življenje. Kako smo takole postavljeni v različne sobe in se nam na življa življenje.

Nadalje: »Vem rožo.« »Vem kakega človeka.« V tem primeru se mi zdi, da se z besedico »vem« širje dopove razumevanje kake pojave, kot pa če bi recimo rekel »poznam«. Če rečem: »poznam tega človeka«, se pravi, da mi je znan, znane so mi te in one reči njegove bitnosti, če pa rečem: »ga vem« (ne: zanj vem!), se mi zdi, da s tem izrazim, da se je v vsem svojem bistvu razrešil mojemu domnevanju, da sem ga proučil.

Prosim torej, gospod urednik, za ljubeznivo razumevanje in spoznanje truda po novem izrazu. Imena oseb Vam tudi skoro gotovo ne bodo všeč. Ta nekako čudaška in malo slovenska imena so tudi takole nekak moj spleen. Gospod Župančič bi bil gotovo nanje zelo jezen. Toda tudi ta stvar je strogo preiščljena, meni je ime mnogo, strinjati se mora z osebnostjo, ki ga nosi in s stilom in vsem nastrojenjem drame. Kakor sem Slovenec in naj bodo naše stvaritve slovenske, mi je nemogoč junak z imenom Kastelic ali Štrukelj. So moja imena nekoliko čudaška in zvenijo skoro nemško, toda to zaprašeno mestece, ki se godi v njem drama, nikakor ni Kranj ali Mokronog, temveč neko umišljeno, hote malo istinito, napol razpadlo mestece bolj iz srednjega kot novega veka, ko so bila po naših, slovenskih mestih, v resnici taka imena. In potem je v meni neka čudna tendenca, ki je čisto izraz mojega karakterja in proti kateri se nočem boriti, in to je, vsa moja dogajanja, vse miljéje ter osebe nekako raznaroditi, sploh jim odvzeti vse znake lokalizma, narediti jih zelo občečloveške, nadnarodne in nadkrajevne. Sploh jih pustiti živeti v tistih podtalnih vodah, ki se pretakajo skupno pod vsemi narodi in kraji in iz katerih vrejo potem posamezni izvirkki za Slovence, Nemce, Kirgize. Vidmar pravi, da se samo iz te podtalne vode črpa umetnost.

Prosim Vas za nadaljno naklonjenost ter

Vas najlepše pozdravljam
Grum

Zagorje, 23. XII. 29.

Objava v Ljubljanskem zvonu je pisatelju hkrati pomagala uresničiti staro željo, da bi izšla drama v knjižnem natisu. Že po razočaranju nad Slovensko matico je mislil na samozaložbo, vendar se je moral temu zaradi previsokih stroškov odreči, zdaj pa je lahko porabil stavek iz Zvona in knjigo je prav kmalu (brez letnice) natisnila ista (Delniška) tiskarna kakor Zvon. Ko je bilo objavljeno prvo dejanje v Albrehtovi reviji, je Slavko Grum končno — 2. marca 1930 — ponudil svoje delo tudi ljubljanski gledališki upravi, vendar, leto dni zatem drama še vedno ni bila uprizorjena. Zato je porabil priložnost, ko ga je urednik Zvona znova vabil k sodelovanju in ga poprosil, naj bi zastavil svojo besedo pri gledališkem intendantu in dramskem ravnatelju:

Ivan Vavpotič: Barvni osnutek za inscenacijo drame Dogodek v mestu Gogi, 1931 (original v Slovenskem gledališkem muzeju) ►



Dragi gospod Albrecht,

prejel Vaše cenjeno pismo in Vam bom kmalu poslal kaj za Zvon. Pišem črtico »Novo mesto«, kjer skušam na poseben stilski način izraziti duha celega mesta. Morebiti bo zanimiv pandan k Vašemu lanskoletnemu Jarčevemu Novemu mestu.

Zaposlujem se tudi z redakcijo zbirke novel, če bom mogel najti založnika. Gospod Albrecht, že nedavno sem Vas hotel prositi, ali ne bi bili tako ljubeznivi, in hoteli ob priliki založiti zame kako dobro besedo, da bi že končno moja Goga prišla na oder. Ne vem, kaj je temu vzrok, že večkrat je bilo rečeno, da sedaj končno pride na vrsto, pa vedno znova jo odložijo. Julija meseca res ne vem, če bi bilo upati na kakršenkoli uspeh. Da je igra tudi na ljubljanskem odru scenično izvedljiva, sva se skupno z Vavpotičem do dobra prepričala, zgraditi bi se dalo te stavbe s samimi praktikabli, ki jih ima oder že v zalogi in ne bi bilo treba niti bogve kakih investicij.

Gospod Albrecht, ali ne bi bili res tako dobri, in bi ob priliki spomnili na mojo igro gospoda intendanta in pa gospoda ravnatelja Goljo? Poglejte, koliko se pri nas vedno vzdihuje, bodisi s strani igralcev, bodisi književnikov, da nam primanjkuje iger, ki bi bile res oderske, da bi se dale igrati in ne bi bile sama literatura. In sedaj, ko nekako izgleda, da smo z mojo igro dobili nekaj takega, ni z nobene strani veselja za njeno uprizoritev. Vsi kritiki, brez izjeme, so povdarjali, da je igra odersko delo, Dom in svetov kritik celo očita, da je usodna napaka drame, ker je v nji gesta močnejša od besede in da se bo s to dramo moglo v prvi vrsti okoristiti le gledališče. Lepo prosim, gospod Albrecht, če bi mi mogli storiti to uslugo in Vam tudi jaz želim kar najlepše praznike

z iskrenimi pozdravi
Grum

Zagorje o/S., 3. aprila 1931.

To, poslednje ohranjeno Grumovo pismo Franu Albrehtu verjetno ni ostalo brez uspeha. Vendar, prišlo mu je v roke šele v aprilu in tudi če je skušal kaj urediti v gledališču, ni mogel več vplivati na delovni razpored gledališkega leta, ki se je že iztekalo. Tako je pred ljubljansko premiero presenetila pisatelja vest, da misli na njegovo igro mariborska Drama — in res je bila tam krstna predstava 13. maja 1931 v režiji Jožeta Koviča, medtem ko jo je mogel uprizoriti v ljubljanskem Narodnem gledališču Osip Šest šele v začetku nove sezone, 23. septembra 1931 — poldrugo leto zatem, ko jo je Grum ponudil gledališki upravi in dve leti in pol zatem, ko so jo nagradili v Beogradu.

(dm)

Cinq lettres de l'auteur dramatique Slavko Grum

Les lettres publiées dans ce numéro sont conservées dans les papiers laissés par l'écrivain et rédacteur de la revue Ljubljanski zvon, Fran Albreht, à qui elles étaient destinées. On y trouve quelques données intéressantes sur la naissance d'un des drames slovènes modernes les plus intéressants, L'événement dans la ville de Goga, sur les difficultés que rencontrait l'écrivain pour faire imprimer et représenter sa pièce, et aussi quelques aperçus intéressants de l'auteur sur l'oeuvre elle-même.